

UNA REVISIO CRITICA DEL «MOSSARAP» LLEVANTI FONTS I METODOLOGIA

Leopoldo Penyarroja Torrejón
Associacio Cultural Cardona Vives. Castello.

1. ESTAT ACTUAL DE L'INVESTIGACIO

Des de que M. SANCHIS GUARNER publicara en 1948 sa **Introducción a la Historia Lingüística de Valencia**¹, on per primera volta s'abordava l'anàlisi del dialecte «mossarap» valencià, fins a que vera la llum l'**Aproximacio a la Història de la Llengua Catalana**² que tracta en conjunt els parlars «mossaraps» de Valencia i Mallorca, han segut molt escasses les aportacions a l'estudi de la parla romanica valenciana anterior a la Reconquesta³. Tan sols un estudi fragmentari sobre el «mossarap» llevanti del professor Galmés de Fuentes⁴ aparegut en 1950, i una replica parcial de Veres d'Ocon en 1952⁵, vingueren a omplir este buit.

Es evident, per atra banda, que les observacions realitzades en atres estudis generals sobre el «mossarap» hispanic (Menéndez Pidal, Steiger, García de Diego, Stern, Zamora Vicente, Entwistle, etc.)⁶ careixen de la concreció i de l'especificitat precises per a traçar la fisonomia del dialecte romanç valencià anterior a la Reconquesta. Es més, a pesar de que ya García de Diego negà en 1946 que poguera parlar-se en exactitut d'una llengua «mossarap» (*Dialectología*, 289), la diversitat dialectal interna de les parles «mossaraps» peninsulars ha constituït un factor infravaluat, si no desates fins a hui⁷.

Cert es que, en esta linea de reconeiximent de la fragmentació interna dels dialectes «mossaraps», es un pas important las *Dialectología Mozárabe* del prof. Galmés de Fuentes⁸, que diferencia els parlars romanics de Tolcedo, Valencia-Mallorca, Murcia, Sevilla i Granada, i que tracta llucidament els problemes de transliteració arabigo-romanica, desvirtuant en ocasions hipotesis fonetiques sobre el mossarap peninsular fins ad ara indiscutides. No compartixc, en canvi, varies interpretacions del prof. Galmés sobre el «mossarap» llevanti, capítul este on reitera practicamente son antic article de 1950, i en el que ara no vaig a entrar.

La visió que hui se té del «mossarap», com ha reconegut fa poc Rafael Lapesa⁹ no es ya la d'un dialecte petrificat en la seua immobilitat,

sino la d'una llengua *evolutiva i contradictoria*, «con muchos problemas no dilucidados». L'aportació del nomenat «mossarap» a les llengües dels reconquistadors cristians pot ser més decisiva de lo que s'ha cregut, si seguim a HARRI MAIER (*Ensaïos Fil. Rom.*, 29), i si fusió ulterior en aquelles resulta encara, en alguns casos, pràcticament desconeguda (ENTWISTLE, *Las lenguas de España*, 157-158).

2. LA PROVISIONALITAT DELS ESTUDIS SOBRE EL «MOSSARAP»

Si ja MENENDEZ PIDAL¹⁰, prologuista de l'*Historia Lingüística de Valencia*, apuntava lo dificultós i arriscat de l'estudi del «mossarap», l'esmentat LAPESA ha afirmat: «Consecuencia de todo ello es la sensación de inseguridad que invade al estudioso de un mundo lingüístico en que nada parece imposible y es poco lo incontestable. El conocimiento del mozárabe necesita urgentemente *criba y rigor*»¹¹.

En esta intenció, per tant, de busqueda del rigor en la naturalesa del «mossarap» valencià, vaig iniciar fa temps un estudi fonètic del romanç valencià prelliterari que espere veja pronte la llum. Però, donat el caràcter breu d'esta dissertació, no fare ara sino plantejar el problema de les fonts i de la metodologia que fonamenten el seu estudi.

3. URGENCIA D'UNA REVISIÓ CRÍTICA

No pareix ara imprescindible una síntesi global dels problemes de la Dialectologia Mossarap. Bastarà advertir *ad cauthelam* que la publicació definitiva de les fonts essencials per al coneixement d'esta aljama prelliteraria valenciana (en especial, del *Llibre del Repartiment del Regne de Valencia*¹²), ha segut molt posterior als ja antics treballs del Dr. SANCHIS GUARNER i del prof. Galmés de Fuentes sobre el mateix tema¹³. Ni el fèrtil *corpus* de toponímia menor s'utilisà sino molt parcialment, ni elements lingüístics mudeixars i moriscs foren tinguts en compte. I determinats condicionants històrics de primer orde, com la repoblació cristiana ulterior a la Reconquesta de Valencia no permeten sostindre hui, en rigor, hipòtesis inexactes però mai discutides.

En conseqüència, urgix un seriós replantejament i un estudi detingut del parlar romànic valencià anterior al segle XIII. Significativament, M. SANCHIS GUARNER qualificà sempre de *provisionals* les lleis fonètiques per ell mateix formulades per ad aquell romanç¹⁴; lo que no obsta per a que precipitats seguidors s'afanyaren a reputar-les definitives. Però açò es atre tema.

4. «LO MOSSARAP» I «EL MOSSARAP»

La pervivència del romanç en Al-Andalus durant la dominació musulmana, a pesar d'alguns escepticismes, goja d'una acceptació general entre els romanistes¹⁵. Atra qüestió es que el terme «mossarap» com a designació del conjunt de dialectes romànics parlats en l'Espanya musulmana fins al tems de la Reconquesta, pareix haver conseguit impondre's, pese a sa inexactitut i sa evident impropietat. En este sentit, per tant, l'advertència de RIBERA¹⁶, d'UBIETO¹⁷, o del mateix GARCÍA GÓMEZ¹⁸, no ha arribat a calar, lamentablement, en el sí de la Llingüística Hispanica. Per lo qual, el propòsit de substituir-lo hui per atre vocable mes exacte (per eixemple *aljamia* o *romanç*) es tal vegada batalla perduda. Valga per lo menys esta observació per a senyalar una volta mes que la referència específica de la paraula «mossarap» es exclusivament religiosa (com ho es, a l'extrem contrari, la de la paraula «musulma») i que, per consegüent, no cap parlar d'este conjunt de dialectes romànics andalusins com de «la llengua dels mossaraps»: la massa social romanofona d'Al-Andalus no abarca tan sols als mossaraps, sino també, i tal vegada en proporció mes elevada als musulmans i jueus aljamiats. Permeteu-me en conseqüència resaltar sa ya assumida impropietat.

5. ¿UNA LLENGUA CONTRADICTORIA?

Una de les mes atípiques situacions que deu salvar qui acomet l'estudi del «mossarap» hispanic es la constant impressió de contradictorietat no sols entre les senyes lexiques utilitzades, sino, lo que es més, entre les opinions dels mes acreditats tractadistes: aixina, i prenent com a punt de partida el problema de l'evolució de les vocals Ē i Ō toniques breus llatines, STERN (*Les vers*, 336) no creu en la seua diftongació, que sí que accepta GARMÉS DE FUENTES (*Dial. Moz.*, 127 i ss.). MENÉNDEZ PIDAL (*Orígs*, 198) es manifestà dubitant, i VERES D'OCÓN (*loc. cit.*) ha defes la conservació d'abdos vocals en el «mossarap» de Valencia. Per a acabar esta nòmina, SANCHIS GUARNER, que en 1948 mantenia l'hipotesis diftongacionista (*Introd. H^a. Lin. Val.*, 115 i ss.), postulava en 1980 la no diftongació (*Aprox.*, 95).

Importa senyalar que es tracta només d'una contradictorietat que afecta als punts de vista i que obediex als següents factors:

- a) La disparitat cronològica de les fonts
- b) La diversitat geogràfica dels parlars «mossarabics»
- c) La distinta procedència dels escribes i documents

d) La naturalea heterogenea dels materials analisats¹⁹.

Evidentment, sí que hi ha dificultat, pero no contradictorietat interna en el «mossarap» llevanti. Tot es qüestio de metodologia.

6. CONCRECIO GEOGRAFICA

Dec d'indicar, tambe, que la vinculacio unilateral del dialecte «mossarap» de Valencia al «mossarap» de Mallorca observada en alguns estudis, i la consegüent desatencio ad atres regions geograficament veïnes, com la propia Murcia o la Baixa Catalunya, no es, en rigor, convincent, i n'hi ha d'elements sobrats per a demostrar-ho. Tot estudi del romanç llevanti de la pre-reconquista deu atendre tambe ad estes regions murciana i tortosina, que poden suministrar les noticies necessaries per a fixar els llimits llingüistics mes antics i la genesis geo-historica de nostra llengua.

7. FONTS D'ESTUDI DEL «MOSSARAP» HISPANIC

No son noves per als filolecs les fonts d'estudi del «mossarap» hispanic. En primer lloc, els *Glossaris* (llatino-araps o hispano-araps), el mes antic dels quals l'edità SEYBOLD en 1900 (*Glosarium latino-arabicum unicum qui exstat codice Leidense XI° saeculo in Hispania conscripto*, Berlí, 1900). Presumix la major part dels tractadistes que fon escrit en Castella o en Portugal²⁰; pero no falta qui, com CODERA o MENÉNDEZ PIDAL²¹ s'inclina a considerar-lo compost en la mitat oriental d'Espanya. J. COROMINES ha insistit en sa filiatio portuguesa (*BDC*, XXIV, 5) i BERTONI el creu escrit en el sigle IX²².

Més nomenat i ric en romancismes es el *Vocabulista in arabico - publicato sopra un codice della Biblioteca Riccardiana di Firenze* (Firencia, 1871), que publicà SCHIAPARELLI i que SIMONET (*Glosario*, 164) va atribuir sense gran fonament a l'orientaliste Ramon Martí. Creuen, en canvi, COROMINES²³ i GRIFFIN que el *Vocabulista* fon escrit en Mallorca; i suggerixen G.S. COLIN i MENÉNDEZ PIDAL que podria ser aragones²⁴.

En fi, mes modern, pero relativament alluntat del nostre proposit es el *Vocabulista arabigo en letra castellana* (Granada, 1505), del que es autor Fra Pedro de Alcalá. Pero tambe aïlladament alguns meges i farmacolecs hispano-araps insertaren la traduccio aljamiada de diversos noms de plantes en els seus repertoris: d'ells, Ben-Cholchol (o Yūlyūl) de Cordoba i Ibn-al-Yazzar de Tunes vixqueren en el sigle X; Ibn Wafid de Tolcedo i Ibn Yanah de Saragossa, en el sigle XI. Daten de 1100 i 1106, respectivament,

les obres del botanic anonim sevillà editat per ASÍN PALACIOS²⁵ i del jueu saragossà Ibn Buklàrix; als que se sumen els testimonis d'Ibn-al-Alawan (s. XII), Ibn-al-Baytar (s. XIII) i Ibn-Luyun (s. XIV).

No deu de tancar-se esta relació sense fer referencia al *Glosario de voces ibéricas y latinas usadas entre los mozárabes*, grandiosa compilació de romancismes editada en 1888 per F.J. SIMONET. A pesar de certes critiques al seu sistema de transliteració arabigo-romànica²⁶ es un auxiliar insubstituïble per a l'estudi de l'aljamia. No obstant, donada la diversitat de fonts (moltes de les quals són inèdites o inassequibles a l'investigador) que han nodrit son contingut, cal discriminar els termes aptes per a un anàlisi del «mossarap» llevantí, verificant abans la seua procedència.

8. LES FONTS D'ESTUDI DEL DIALECTE «MOSSARAP» DE VALENCIA

Lo que sí es evident es que interessa determinar les fonts específiques del «mossarap» de València i, *a sensu contrario*, excloure les que no ho són. Abdos determinacions són ineludibles si no es vol deixar el tema en una esterilitat indefinida. Vaja per davant que del conjunt de fonts esmentades fins ad ara cap inferir tan sols algunes traces generals del «mossarap» peninsular, però no una caracterisació concreta del romanç valencià prelliterari. Este es tal vegada un error metodològic comés per molts. Una metodologia rigorosa aconsella que ni tan sols els romancismes del *Vocabulista* publicat per SCHIAPARELLI se consideren mostres segures de l'aljamia valenciana. Els *Glossaris* i *Vocabulistes* serviran noms, per consegüent, per a una comparació formal.

Per al contrari, les fonts més fèrtils i fiables de l'aljamia valenciana són el *Llibre del Repartiment* (en sa doble vertent toponomàstica), la *toponímia* major i menor, ja documentades *in situ*, ja preses dels més antics documents migevals, i, secundàriament, l'antroponímia musulmano-valenciana, mudeixar o morisca, fetes les degudes reserves metodològiques que passe a expondre.

a) El Repartiment

Com hem dit, la font capital per al coneixement del romanç prelliterari de València es el *Llibre del Repartiment*, del que, per fortuna, contem ja en una edició crítica i segura realitzada pels Drs. CABANES i FERRER²⁷. Els índex onomàstic i toponímic proporcionen un *corpus* lèxic que supe-

ra amplament els 500 romancismes valencians. Ya MENENDEZ PIDAL²⁸ significà en 1948 l'importància clau que tenia, deplorant l'insatisfactorietat de les edicions en que llavors es contava. No estranya, per tant, que cap dels treballs sobre el «mossarap» llevanti haja usat en sa magna dimensio este manuscrit.

No m'es possible permenorizar aci les cauteles fonetiques que deuen d'observar-se, pero caldra indicar que s'imposa desbrossar els romancismes del *Repartiment* de les hipotetiques capes de llatanisme, catalanisme, aragonesisme i arabisme en que podrien estar envoltats, i observar que no hi hague en la redaccio del manuscrit original una exclusivitat catalana ni aragonesa. En orde a un correcte analisis fonetic deu de tindre's en conte que:

1. La redaccio llatina determina atipiques llatinisations toponomastiques, com **Pulcroloco** (I, 497) o **Plicamanibus** (I, 696, 589, 664), que no son sino Belloch i Plegamans.

2. Identica pressio llatinissant induix a l'amanuense a grafiar l- per ll- en **Liber** (II, 303, 309), **Losa** (I, 360) o **Leusa** (II, 445), entre innumerable casos. Tal costum grafica no demostra, naturalment, una falta de palatalisacio de l- (segura per supost per als toponims catalans com **Lacostera** (I, 175) o **Lobregat** (I, 174), sino l'escrupul llatiniste de l'escriba, que no reproduix la pronunciacio coetanea, realment palatalisada²⁹.

3. Una doble **nn**' sol representar el so [ʎ] palatal nasal (**Bunnol**, III, 2289; **Avinnon**, III, 1889); i una -t- intervocalica pot reproduir una sonora [d] (**Salvator** de Pradas, III, 1122; **Salvator** G., scribe, III, 2111). Ni la doble **nn** supon, per consegüent, la no palatalisacio, ni la t sorda grafica supon la no sonorisacio.

Estes i atres moltes observacions que ara no puc abordar, no per simples deixen de ser transcendents en orde a una correcta interpretacio fonetica de l'aljama. Això si, sols s'incorporaran al lèxic analisable els toponims premusulmans i els antroponims romànics dels musulmans valencians desposseïts de les seues propietats. Criteri este fonamental, si s'observa que un tal **Moreno** (*Rep.*, I, 1012) es un alcadi; que uns **Menayre** i **Sanguayre**, sospitosos per la conservacio del diftong ai, de «mossarabisme» son abdos destinataris de donacions anulades (*Rep.* 1638); o que un tal **Pedruelo** feu pensar a MENÉNDEZ PIDAL (*Orígs.*, 1980, 134) i a GÁLMÉS DE FUENTES (*Dial. Moz.*, 128), que seguiren en açò l'edició Bofarull, en un supost «mossarap» que provaria la diftongació de ö llatina tònica, quant es lo cert que este **Pedruelo** es un

cristia barceloni (*Rep.*, III, 122) transcrit també **Pedrolo**, el nom del qual, Berenguer de **Pedrol**, fon modificat provablement per un escriptor aragones³⁰.

b) La Toponímia

La segona de les grans fonts d'estudi del «mossarap» llevanti es la Toponímia romanica viva anterior a la reconquesta, sobre la que hi ha que treballar selectiva i rigorosament. Ya el *Repartiment* n'inclou una part d'ella, pero s'imposa inventariar, en la mida de lo possible, el valios *corpus* de toponímia menor disseminat per la geografia valenciana. A tal efecte, i en independència dels toponims que suministren documents de diversa naturalesa, se'n contenen un bon nombre en els mapes 1:50.000 de l'Institut Geogràfic, ben entes que urgix subsanar les errates i comprovar en molts casos la forma real del vocable.

Clar es que qualsevol toponim extractat d'una font aràbiga o cristiana anterior a la reconquesta de Valencia posseeix un especial valor de datació cronològica. Per tal motiu, fragments geogràfics d'Al-Bakrî, Al-Himyarî, Ibn-al-Abbar, Ibn-Hayyân, Al-Idrîsî, Al-Udrî o altres tants documents cristians dels segles XI i XII nos han segut de gran utilitat³¹. Així, per exemple, si **Agres** o **Caudet** els documentem en els segles XII i X provant la sonorització de les sordes intervocaliques, la forma **Oriola** la llegim en els segles X, XI i XII comprovant la monoftongació del diftong **AU**, o llegim **Lliria** (en *ll-* inicial) en un document de 1125, que manifesta la palatalització de *l-* llatina, abans del segle XIII.

En fi, els *Inventaris* i *Catalecs* de gran contingut toponímic, tals el de MARTÍNEZ FERRANDO, GALLOFRE GUINOVART, HUICI CABANES, OLMOS CANALDA i altres; els *Nomenclators* geogràfics o eclesiàstics, com el de SANCHIS SIVERA o l'inclos en les *Rationes Decimarum* publicades per RIUS SERRA, i la *Toponímia* de CABANES, FERRER i HERRERO son auxiliars importants³².

9. ALTRES FONTS DE DOCUMENTACIÓ

Deixant ara a un costat estes vies, cal detallar que tota la documentació interna relativa a les minories islàmiques valencianes (mudeixar i morisca), toponímica o antroponímica, i a causa de la continuïtat etnolinguística que elles representen respecte a la societat valenciana de la pre-reconquesta, es de valor singular per al nostre propòsit. Pense's que, si els 700 romancismes continguts en el *Vocabulista* de Fray Pedro de

Alcalá, pese a la seua datació (1505) s'han considerat un util material d'estudi del «mossarap» de Granada, també l'antroponímia romànica dels moriscs valencians pot i deu de reputar-se apta per a una confrontació ocasional en el restant «lexicon» de l'aljamia valenciana. Per fortuna, un important document sobre el que ya treballaren DANVILA i HENRI LAPEYRE conserva una casi completa nomina de moriscs del Regne de València: es el Procés de *Desarme de Moriscos* de 1563³³.

10. LES HARGES

Interessa, per fi, determinar si el material lingüístic inclòs en algunes **harges** escrites per poetes musulmano-valencians representa o no la parla romanico-valenciana anterior a la reconquesta. El tema es important i convindria precisar-lo. Prescindixc ara de numerosos detalls que donarien peu a una dissertació completa, pero es sabut que la **harja** o **markaz** es l'estrofa final de la **muwaššaha**, canço estrofica escrita en arap clàssic o hebreu, estesa entre els poetes hispano-musulmans. El seu interès per als romanistes residix precisament en que, a pesar d'apareixer transliterada en caràcters gràfics hebreus o àrabs, sol estar expressada en **llengua romanç** i constituïx aixina el testimoni excepcional de la pervivència d'una llengua romànica en Al-Andalus durant la dominació musulmana.

En paraules de GARCÍA GÓMEZ, les harges «son la comprovació palmaria de la existència, genialment postulada por Ribera, de una literatura romanceada en Al-Andalus, cada vez más afirmada además por otras fuentes»³⁴. En 1946 iniciava l'estudi d'estos texts MILLAS VILLACROSA (*Sefarad*, VI, 362-371); S.M. STERN publicava en 1948 son famós article *Les vers finaux*³⁵; i el seguien CANTERA (*Sefarad*, IX, 197-234), E. GARCÍA GÓMEZ (*Al-Andalus*, XIV, 409-417; XV, 157-177 i XVII, 57-127, i *EMP*, II, 397-408), DÁMASO ALONSO, MENÉNDEZ PIDAL i J. COROMINAS³⁶. Cal dir, no obstant, que traspassats els primers anys, s'ha imposat recapitular sobre la naturalesa i sentit de les harges, de tal manera que ya MENÉNDEZ PIDAL se qüestionava en 1951 si estes composicions no deurién denominar-se en major propietat «cançons andalusis»: en efecte, hi ha numerosas **harges** que, mes que d'un mossarap àrabisat, pareixen ser obra d'un moro llatinat, si no d'un jueu. Per estes i atres raons fon prematura i un poc fantàstica la conclusió de SANCHIS GUARNER quan afirmà (*La llengua...*, 122) que estes cançonetes originals de sengles poetes de Denia, Morvedre i Bocairent «posades en llavis de les fadrines de l'harém, reflectixen més o menys lliurement el parlar romaní prejaumí dels mossaraps valencians». Opinió que seria substancialment modificada en 1980 afirmant: «Cal dir,

però que és segur que tals khardja/s no reflecteixin realment el parlar dels mossarabs llevantins» (*Aprox. H^a. Ilen. Cat.*, 100)³⁷.

Es evident que les 4 harges atribuïdes als poetes Ibn al-Labbana de Denia (mort en 1113), Abu Isà Ibn Labbun, senyor de Morvedre en el segle XI i Ibn Ahmad Ibn Ruhaim, naixcut en Bocairent i almoixerif de Sevilla en 1121 no reflexen el romanç parlat en Valencia abans del segle XIII i, clar es, no poden incorporar-se a l'anàlisi fonètic de l'alamia valenciana. En realitat, i apart de que la lectura de qualsevol harja es difícilíssima (no sols a causa de la fuga de vocals de l'escriptura semítica, sino també dels errors del copista, que no entenia en ocasions els romancismes), les contradiccions lexiqües entre unes i altres son a voltes inconciliables, i l'interpretació d'una mateixa harja per dos especialistes (tals SOLÀ i GARCÍA GÓMEZ) pot no tindre res en comú. I es pot demostrar ademés que alguns dels vocables inserits dins d'aquelles quatre harges musulmano-valencianes estan en contradicció en algunes de les més qualificades lleis fonètiques del romanç valencià prelliterari.

Si ja qualificats tractadistes com NIKL, ROSS o LAUSBERG demostraren que les harges de les **muwaššahes** poliglotes son el fruit de l'exhibicionisme hipercultiste dels ambients lliteraris d'Al-Andalus, no hi ha dubte, després del valios treball del professor GEROLD HILTY, *La poésie mozarabe*³⁸ de que tals composicions poètiques no foren preses directament de la llirica «mossarap» coetanea, sino que gojaven d'una tradició culta que es retrotrau al segle X o tal vegada al IX. En paraules de l'autor, «la langue des khargas ne reflète pas d'une façon directe la situation linguistique contemporaine. Elle obéit a des normes qui restent plus o moins immutables, elle obéit a une tradition artificielle sans rapport vivant avec la langue parlée»³⁹. Evidentment, la llengua de les harges, determinada per models preexistents, no es valida per a l'anàlisi del «mossarap» de Valencia.

11. CONCLUSIO

Estes son, en breu síntesis, les pautes metodològiques que he seguit per a realisar un anàlisi fonètic del «mossarap» llevanti, i crec poder afirmar que l'estructura d'este romanç valencià prelliterari es substancialment coincident en el valencià migeval. No compartix, per consegüent, la tesi del prof. SANCHIS GUARNER, per a qui el romanç de la pre-reconquesta valenciana no té cap de vincul ni parentiu respecte a la llengua parlada en Valencia⁴⁰; tesi esta tan vulnerable i provisional

com les provisionals lleis fonètiques en que es fonamenta. Lo més curios es que el propi SANCHIS GUARNER, ALCOVER, COROMINES i altres filòlegs acceptaren sense contradicció la tesis presentada per D. Samuel GILI GAYA ⁴¹ en el VII CILR, per la que, basant-se en una dotzena de toponims, concloïa l'identitat entre el parlar «mossarabic» de la Baixa Catalunya i el català dels conquistadors cristians.

Partint de fonts molt més fèrtils, devem nosaltres postular la continuïtat romànica entre els parlars d'abans i després de la Reconquesta de València.

Vall d'Uxo, festivitat de Sant Vicent Ferrer, abril de 1985.

¹ SANCHIS GUARNER, M., *Introducción a la Historia Lingüística de Valencia* (Valencia, 1948), 101-144.

² SANCHIS GUARNER, M., *Aproximació a la Història de la Llengua Catalana* (Barcelona, 1980), 91-101

³ En 1955 se publica, en el conjunt de les Actes del VII Congrés Internacional de Lingüística Romànica (CILR) celebrat en Barcelona, 1953, *Els parlars romànics anteriors a la Reconquesta de València i Mallorca*, Actes, II (1955), 450-525. Reed. en València (1960). L'estudi fonètic insert dins d'esta comunicació no afig res nou a l'obra anterior.

⁴ GÁLMÉS DE FUENTES, A., «El mozárabe levantino en los Libros de los Repartimientos de Mallorca y Valencia», NRFH (1950), 313-346.

⁵ VERES D'OCÓN, E., «La diptongación en el mozárabe levantino», RVF (1952), 137-148

⁶ MENÉNDEZ PIDAL, *Orígenes del Español* (Madrid, var. ed.); STEIGER, A., *Zur Sprache der Mozaraber. Sache, Ort und Wurf*, en *Romanica Helvetica*, 20 Festschrift J. Jud (Zürich, 1948); STERN, *Les vers finaux en espagnol dans les muwassahs hispano-hebraïques*, en *Al Andalus*, XIII (1948), 299-346; GARCÍA DE DIEGO, V., *Manual de Dialectología Española* (Madrid, 1946), 287-300; ZAMORAVICENTE, A., *Dialectología Española* (Madrid, 1960), 15-55; SANCHIS GUARNER, M., *El mozárabe peninsular*, en *ELH* (Madrid, 1960), I, 293-342.

⁷ Es il·lògica l'oposició virtual entre un Nort Peninsular fragmentat en múltiples dialectes i un vast territori meridional on viuria una «llengua mossarab» supostament homogènia, durant els segles de dominació musulmana. La disgregació del llatí a l'ocàs de l'Espanya visigòtica invalida aquella suposició.

⁸ GÁLMÉS DE FUENTES, A., *Dialectología Mozárabe* (Madrid, 1984)

⁹ LAPESA, R., *Prólogo a la Dial. Moz.* de GÁLMÉS, pag. 7.

¹⁰ *Loc. cit.*, 10

¹¹ LAPESA, *Prólogo*, 7.

¹² La publicació del *Repartiment* realitzada per BOFARULL en 1936 (*Col. Docs. Inéd.* ACA, XI, 151 i ss.) no es completa ni rigorosa, ni paleogràficament fiable, però ha seguit extensament utilitzada i, assombrosament, continua imprimint-se. Galmés de Fuentes confessa haver consultat per al seu treball els registres originals de l'ACA (*Reqs.* 5,6,7); però lo cert és que el *Repartiment* suministra per a l'anàlisi lèxic un nombre de senyes prou superior a l'utilitzat per est il·lustre filòleg. La primera edició rigorosa d'esta essencial font històrica es la de CABANES-FERRER (*Llibre del Repartiment del Regne de València*, Saragossa, 1979-1981, 3 vols.) i ad ella corresponen nostres cites.

¹³ L'*Aprox. H^a. Llen. Cat.* (Barcelona, 1980) de SANCHIS GUARNER no aporta novetats especials al tema mossarab.

¹⁴ SANCHIS GUARNER indica este caràcter provisional en (1948), 107; (1961), 141; i (1980), 94: «sembla que poden formular-se unes lleis provisionals de fonètica històrica del mossarab llevantí».

¹⁵ No val la pena aportar de nou la prolixa nomina demostrativa d'esta acceptació. Es prou citar a SIMONET, DOZY, ASÍN PALACIOS, RIBERA, MENÉNDEZ PIDAL, CODERA, AGUADO BLEYE, LÉVI-PROVENÇAL, etc. entre els tractadistes, o els testimonis directes dels historiadors arabigo-andalusos ABENADARÍ, ALFARADÍ, ALJOXANÍ, ABENPASCUAL, BEN-AL-ABAR, IBN GARSIA, IBN CHÓLCHOL, ABENHAZAM, ABENHAYÁN, etc.

¹⁶ RIBERA, J., *Disertaciones y opúsculos*, I, (Madrid, 1928), 27-28

¹⁷ UBIETO, A., *Orígenes del Reino de Valencia* (València, 1976, 2^a ed.), 120

¹⁸ GARCÍA GÓMEZ, E., *Las jarchas romances de la serie árabe en su marco*. Ed. en caràcters latins, versió espanyola en calco rítmic i estudi de 43 moaxajas andaluzas (Barcelona, 1975, 2^a ed.), 22.

¹⁹ Així, per exemple, el valor donat a les *harges*, al costat d'altres materials, per SANCHIS GUARNER en *ELH*, I (1960), 293-342

²⁰ Aixina, son primer editor, SEYBOLD.

²¹ Cfr. CODERA, *Importancia de las fuentes árabes*, p. 18; MENÉNDEZ PIDAL, *Orígs.* § 82, 1.

²² *DCELC*, I (Madrid, 1954), p. XLVIII.

²³ *Hesperis*, XIV (1932), 93; *Orígs.* § 82, 1.

²⁴ Reeditat per LAGARDE, P. de Göttingen, 1883, ed. facsimil en New York, 1928. Estudiat per A. Galmés, *Los romancismos del P. Alcalá como testimonio del mozárabe de Granada*, en ACIFR (Palma de Mallorca). Vid. *Dial. Moz.*, 213-244.

²⁵ ASÍN PALACIOS, M., (editor), *Glosario de voces registradas por un botánico hispano-musulmán* (Madrid-Granada, 1943).

²⁶ Vid. *supra*.

²⁷ Vid. *supra*.

²⁸ «Por desgracia, los textos que contienen las formas más viejas de los nombres geográficos actuales son pocos y muy poco estudiados. Baste decir que los *Repartimientos* de la Reconquista, que contienen bastantes datos, aún no están publicados satisfactoriamente» (MENÉNDEZ PIDAL, *Prólogo a Introd. H^a. Lin. Val.* de SANCHIS GUARNER, 14).

²⁹ La representació de *l-* per *ll-* i la de les consonants sordes intervocaliques *-p-*, *-t-*, *-c-* en conte de *-b,d,g-* es ya comu en els documents catalans dels segles X-XII. Cfr. RUBIO

GARCÍA, L., *Documentos Lingüísticos Catalanes, siglos X-XII* (Murcia, 1977). Sobre l-inicial palatalisada en el «mossarap» llevantí, PEÑARROJA TORREJÓN, L., *Sobre la evolución de la l-latina inicial en el «mozárabe» de Valencia*. En prensa.

30 L'assentament corresponent diu: «B.R. Vacuas. Domus Mahomat) Ali Algarbal. Berenguer de Pedrolo (ubi permanebat. Pedruelo) vendidit» (III, 122). «Vacuas, ubi permanebat Pedruelo» (III, 2514).

31 AL-BAKRÎ, *Kitab al-Masâlik wa-l-mamâlik* (Saragossa, 1982); AL-HIMIYARÎ, *La péninsule Ibérique au Moyen Age, d'après le «Kitab ar rawd al-Mi'târ»*, trad. de Lévi Provençal (Leyden, 1838); IBN-AL-ABBAR, *Takmila: al-Takmila li kitâb al-sila*, ed. Codera, BAH, V-VI (Madrid, 1887-1888); *Al-Mu'jam*, ed. Codera, BAH IV (Madrid, 1886); IBN-HAYYÂN, *Muqtabas*, V., ed. P. Chalmeta et alii, IHAC (Madrid, 1979); AL-IDRÎSÎ, *Description de l'Afrique et de l'Espagne*, ed. Dozy-Goeje (Leyden, 1886) i UBIEFO, *Textos medievales*, 37 (Valencia, 1974); AL-UDRÎ, *Fragmentos geográficos de al-Masâlik ilâ gami al ma-mâlik*, Ed. A.A. al-Ahwâni (Madrid, 1965).

32 MARTÍNEZ FERRANDO, E., *Catálogo de la docum. relativa al antiguo Reino de Valencia* (Madrid, 1934), 2 vols.; *Id.*, «Un interessant index historic de pobles valencians», BSCC, XVI, 186 i ss., 296 i ss.; GALLOFRE GUINOCART, R., *Documentos del reinado de Alfonso III de Aragón relativos al antiguo Reino de Valencia y conservados en los registros de la Corona de Aragón* (Valencia, 1968); HUICI CABANES, *Documentos de Jaime I de Aragón, 1216-1236* (Valencia, 1976); RIUS SERRA, J., *Rationes decimarum Hispaniae, 1279-1280* (Barcelona, 1946); OLMOS CANALDA, E., *Pergaminos de la Catedral de Valencia* (Valencia, 1961); SANCHIS SIVERA, J., *Nomenclátor geográfico-ecclesiástico de la diócesis valentina* (Valencia, 1922), etc.

33 ARV, *Real*, 562-563-564. DANVILA Y COLLADO, M., *Desarme de moriscos en 1563*, BAH, X (1887), 275-306; LAPEYRE, H., *Géographie de l'Espagne morisque* (Paris, 1959).

34 GARCÍA GÓMEZ, E., *Veinticuatro jarjyas romances en juwassahas árabes, Al-Andalus*, XVII (1952), 57-127.

35 STERN, S.M., *Les vers finaux en espagnol dans les muwassahs hispano-hebraïques, Al-Andalus*, XIII (1948), 299-346.

36 D. ALONSO, *RFE*, XXXIII, 297-349; MENÉNDEZ PIDAL, *BRAE*, XXXI, 187-270; COROMINAS, *Al-Andalus*, XIV, 140.

37 Estes harges son les n° XXIV de la col. García Gómez (*Las jarchas romances*, 319), XXXVII i XXII. Ben al-Labbana mantingue relacions en el rei de Sevilla Mutamid Ibn Abbad, mort en 1095. Ibn Labbun tractà en el Cid i fon destronat per Ibn Razin. D'ell parlen els *Qalaid* i el mateix *Mugrib* (II, 583, 376, G^a. GÓMEZ, 432). Ibn Ruhaim es un poeta andalusí al servici almoravít. Vid. *Al-Andalus*, XVII (1952), 119.

38 Conferencia pronunciada en Columbus (Ohio) en 1969, *La poésie mozarabe*, en *Mélanges Henry (Travaux de Linguistique et de Littérature*, VIII (1970), 85-100.

39 *Ibid.*, 91.

40 «La conclusio es clara tanmateix: el parlar dels mossàrabs valencians era molt diferent de la llengua valenciana actual, amb la qual té un parentiu poc íntim» (*La llengua...*, 120). «Resumiendo todo lo dicho, resulta que el habla de los mozárabes de Valencia era muy diferente de la lengua valenciana actual, con la que tiene un parentesco poco íntimo» (*Introd.*, 135-136). Cfr. *Aprox.* 93.

41 Cfr. *Actes VII CILR*, II, 490, «Notas sobre el mozárabe de la Baja Cataluña».